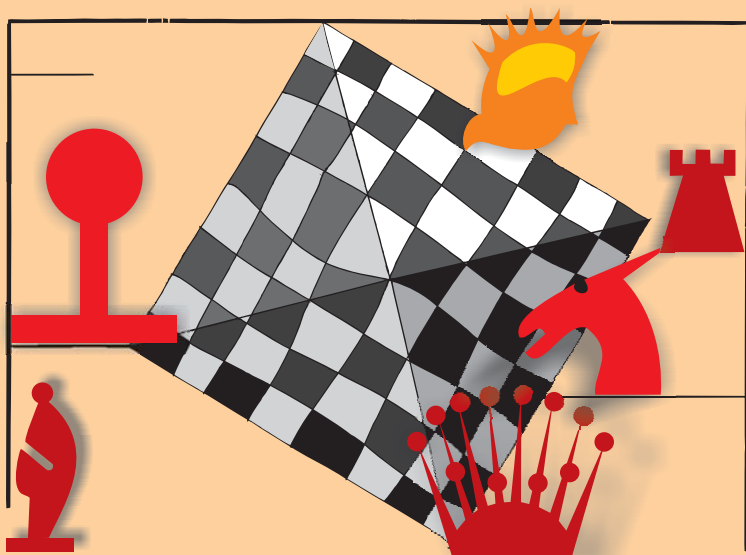

Dr. Görgényi Frigyes

DUCHAMP
rátalált
a gyalogútra

© dr. Görgényi Frigyes, 2005, 2011

ISBN-ekönyv 978 963 331 039 7

Az e-könyv alapja: dr. Görgényi Frigyes: Duchamp rátalált a gyalogútra (ISBN 963 921 493 0) 2005-ös kiadás.

A könyv és adathordozó (legyen az e-könyv, CD vagy egyéb digitális megjelenés) szerzői jogi oltalom és kizárólagos kiadói felhasználási jog alatt áll. Az e-könyv kódrendszer – DRM, avagy digitális másolásvédelem – feltörése bűncselekmény! Bármely részének vagy egészének mindennemű többszörözése kizárólag a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélye alapján jogszerű.

Felelős kiadó: dr. Tancos László igazgató
Tördelőszerkesztő: Bocskor Éva
Borító: Tancos László
SKD: 0059-e

*„Vannak emberek mint a dombok
emberek között felmagaslók”*

Ajánlás

Nem ismerek Magyarországon olyan embert, aki Görgényi Frigyesnél jobban ismerné Marcel Duchamp életét és munkásságát. A szerző – egy monográfia és több tanulmány publikálása után – most a művészt mint sakkjátékost mutatja be.

Duchamp halála után 37 évvel még mindig keményen tartja magát az a legenda, hogy abbahagyta a festést (a művészetet) és a sakkozásnak szentelte magát. A legenda igaz is, meg nem is, és tulajdonképpen két általánosabb és ma is eldöntetlen (mert eldönthetetlen) Duchamp-problémával függ össze: amit Duchamp a művészet terén művelt, az már nem művészet (hanem antiművészet), illetve Duchamp a hagyományos képzőművészetről áttért egy másik művészeti ágra, a sakkra. Görgényi könyve tehát két rendkívül fontos kérdésre is próbál válaszolni: mi a sakk egyáltalán? Játék, sport, tudomány, művészet vagy valami más? A másik kérdés pedig a legtöbbit vitatott művészetelméleti probléma: mi a művészet?

Görgényi nem közvetlenül veti fel ezeket a kérdéseket. Ő csak egyszerűen igyekszik mindent megtudni Duchamp-ról, mert annyira érdekli ennek a különös művésznek a munkássága, és érdekli a művészet, valamint azért, mert maga is kiváló sakkszakértő.

Nem Görgényi az első, aki Duchamp és a sakk kapcsolatával foglalkozik. A legtöbb újabb monográfus kitér erre a témára és elemzi is a sakk mint művészeti motívum legtöbb vonatkozását: a sakkozókat és a sakkfigurákat ábrázoló festményeket és rajzokat, a szimbolikus műveket, melyeken a sakkfigurák a király-királynő és a férfi-nő kapcsolatokat jelképezik, a sakktábla és a perspektíva összefüggéseket, a sakkversenyek plakátjait, az objekteteket és konceptuális műveket. A monográfusok és Duchamp-szakértők azonban sokáig nem értettek a sakkhoz, Görgényi pedig először – jó néhány évvel ezelőtt – arra vállalkozott, hogy összegyűjti a mester összes játszmáját. Időközben azonban kiderült, hogy más is elvégezte/végzi ezt a munkát

(Vlastimil Fiala) és a Duchamp mint sakkfenomén-téma önmagában talán nem is annyira érdekes. Marad tehát a művészet és a sakk egymással való kapcsolata, mint különleges probléma.

Ez a könyv nem a nagyközönségnek szól, még csak nem is azoknak, akiket érdekel Duchamp művészete (noha Görgényi korrekt módon összefoglalja az életmű állomásait). Nem egyszerűen a művészetbarátoknak, sem a sakk szerelmeseinek való. Előszörban azoknak ajánlom, akik egyszerre érdeklődnek a művészet és a sakk iránt: Jovánovics Györgynek, Major Jánosnak, Tót Endrének, Tandori Dezsőnek, Bodnár Jánosnak – művészeknek, akik maguk is versenyeztek vagy versenyeznek, akik már írtak sakkfeladványokat vagy készítettek sakk-kal kapcsolatos műalkotásokat. Ajánlom továbbá a filozófusoknak, a filológusoknak („a tudni nem érdemes dolgok tudománya”) és a gondolkodóknak. Mindenkinek, akit érdekel az élet mibenléte.

Marcel Duchamp 1952-ben a sakknak 3 „arculatát” emeli ki: a küzdelmet, a tudományosságot és a művészi mivoltot. Ez utóbbi nem vizuális, hanem költői (konceptuális). A sakkjátzsma „képírási történet”. Ma azt is mondhatnánk: narratíva. Továbbá ebben az előadásban hangzik el a híres mondat: „... ugyan nem minden művész sakkjátékos, de minden sakkjátékos művész.”

Én ugyan nem vagyok sakkjátékos, sőt a sakkírást nem is tudom olvasni, de a játék szabályait ismerem. Számomra a sakk legfontosabb vonatkozása művészet mivolta, vagy legalábbis a művészetrel való hasonlósága és kapcsolata. Innen vezetem le, hogy mint a művészetnek, a sakknak is van kritikája, vannak teoretikusai és szakértői. Van tudománya is, mely hasonló létjogosultságú, mint a művészet vonatkozásában a művészettudomány. Ezért tudom nagyra értékelni a kötetünkben közölt játszmaelemzéseket, s bennük is az ilyen kommentárokat: „a Halál beadta sötétnek az utolsó sakkot”, (sötét) „állva halt meg”; egy lépés után „sötét lélegzethez jutott volna”, vagy egy huszárlépéssel kapcsolatban: „A sakkmese azonban ezúttal a kiábrándulás keserűségével honorálja a nemtörődömséget...” (Bilek István). Ezért tekinthet Görgényi egy játszmat „szépségdíjra érdemes”-nek, egy másikat „a verseny legjobb alkotásának”!

A sakk a kreatív szabadság és a szabályrendszerrel támogatott objektivitás sajátos egyensúlyán alapul. Az objektivitás – a tudományosság záloga – mérhető le többek között a játszma lejegyzése, a sakkírás egzaktján. Egy írásban rögzített játszma egy zenei partitúrához hasonlóan lehetővé teszi a hiteles re-

konstrukciót. A művészi – dadaista, anarchista – szabadság úgy kerül konfliktusba Duchamp sakkjátékos énjével, hogy nem tudja a szabályokat áthágni. Viszont sakkrovatszerkesztőként „felfüggeszti az ítélkezést”, pályája kezdetén pedig megpróbálja újratervezni a sakfigurákat, fekete és fehér helyett színeket alkalmaz, a királynőt a bástya és a futó kombinációjából teremti újra. (Könyvünk diagramjai ugyancsak az ő figuráit használják.)

Görgényi munkájának legfőbb üzenete mindazonáltal nem a művész excentrikussága, nem is a konfliktus a művész és a sakkjátékos között. Duchamp kettős egója egy magasabb minőségnek, a teljesség keresésének és az arról való cinikus és melankolikus lemondásnak van alávetve. „A sakk az én kábítószerem!” – mondja. Vagyis pótlék? Esetleg művészetpótlék? Fiatal korában „hivatásos” sakkozóvá akar válni, akármit is jelentsen ebben a korban a „hivatásos” sakkozó: foglalkozást, pénzkeresetet, elhivatást, esetleg életformát. Akárcsak a művészetben: a hivatásos az amatőr ellentéte, de ezzel még nem mondtunk semmit, hiszen szakszerűsége törekszik az egyik, míg a másik „csak szereti”, amit csinál, viszont emiatt talán hitelesebb. Duchamp nem döntött egyértelműen egyik dilemmában sem, így előttünk is nyitva hagyta a kérdést: lehet-e a művészetet az étellel egyesíteni.

Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik ezt a kérdést nem tudják megkerülni.

Beke László

Tartalom

I. rész

Versenyek sodrában

Első vásznak és lépések	13
A hármas számú francia	15
Kockás négyszögbe sodorja a láz	19
A kiállított sakkjátékos	21
A kis nemzetekkel kezdi	23
Párizsi sakkélet	31
Hazai kosár	39
Francia sakkmeisteri cím	45
Mediterrán sikerek	53
Először a sakkolimpián	57
A sakk mint kábítószer	59
Megfelelő mezők	89
Európai nagyság a levelezési sakkban	113
Felfüggesztett ítélkezés	129

II. rész

A sakkozó magánzó

A mélypont: Sanary	137
Megmenekültem!	139
Csekélyebb ambíciók	143
Ready-made a sakkasztalon	149
Őszi versenyek Amerikában	155
A felmagasló	157
Egy idős fickó New York-ból	159
A Fischer-kapcsolat	163
Elegancia vagy arrogancia?	165
Az utolsó kiindulópont	169

Kockás négyszögbe sodorja a láz

A vidám, kissé léha életmódnak, melyet *Duchamp* addig New York-ban folytatott, 1918-ban hirtelen vége szakad. A hadba lépett Amerika rossz szemmel nézi az ott élő külföldieket, *Duchamp* számára forró lett a talaj. Menekülne. Dél-Amerika kínálkozik számára, odautazik, és 1918 ősze és 1919 tavasza között kilenc hónapot tölt Buenos Airesben.

A hatalmas városban idegen marad. Rossz lelki állapotában a sakkozás segít depresszióját leküzdeni. Furcsa, már-már kóros sakkszenvedély keríti hatalmába. Szobájába zárkózva éjjel-nappal sakkozással múlatja idejét. Többnyire alvással tölti a nappalokat, éjszaka pedig elemzéseket, önmagával folytatott sakkviadalokat folytat. A szoba falán a játszma alakulása elevenedik meg, a képek hullámozása magával ragadja, személyes élményként éli meg a küzdelmeket. „Hol a győztes, hol a legyőzött pozíciójában érzem magam” – írja New York-i barátainak. A kávéházakban türelmesen kibicel, s felkeresi a leghíresebb argentin sakkegyletet (*Club Argentino de Ajedrez*).

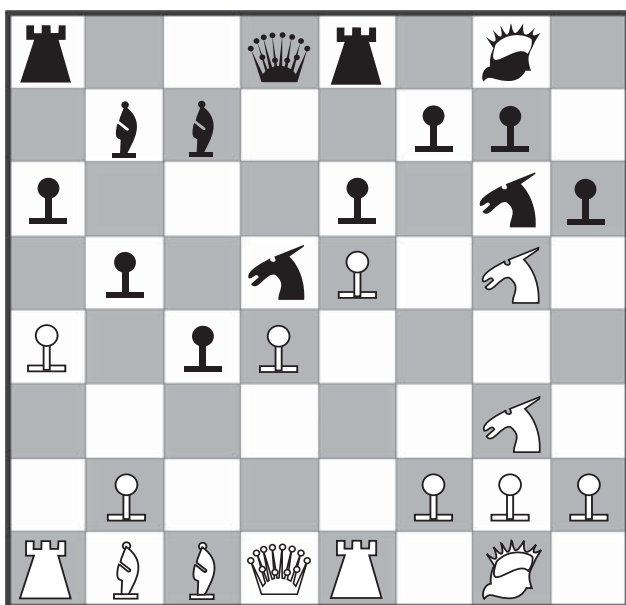
Stefan Zweig Sakknovellájának hőse él meg hasonló sakkörületet. „Reggeltől késő éjjelig nem gondoltam másra, csak futóra, bástyára, parasztra, királyra, a-ra, b-re, c-re, mattrra, rochírozásra. Minden érzéssel, gondolatommal együtt a kockás négyszögbe sodort a láz, s a játékból szenvedély lett, a szenvedélyből kényszer, rögeszme, frenetikus düh, mely nemcsak az ébrenlét idején kerített hatalmába, hanem behatolt az álom birodalmába is. Csak sakkban tudtam gondolkozni, sakklépéseken, sakkproblémákon keresztül. Néha veritékes homlokkal ébredtem fel, és észrevettem, hogy álmomban öntudatlanul tovább játszottam. Ha emberekről álmodtam, azok is úgy közeledtek, mint a futó, a bástya, vagy pedig lóugrásokban.”

Duchamp a hivatásos játékosok körében nem talál (kellő) fogadtatásra, még a második vonalban sem bukkan fel a neve. Ekkor leckéket vesz a nála jobbaktól. A tanulás hatására sakkozási képességei jelentősen fejlődnek.

Nyolc hónapi argentinai tartózkodás után visszatér New Yorkba. Buenos Airesben szinte semmilyen munkát nem végzett, az ott töltött nyolc hónap terméke mindössze egy különleges üveg-tárgy, egy szoborszerű építmény (*Egy szemmel nézendő...* címmel), valamint egy sztereoszkópos rajz: *Duchamp* optikai kísérleteinek tanújelei.

Készített egy sakk-készletet is, melynek figuráit maga tervezte és (a huszár kivételével) ő maga gyártotta meg. Az USA-ban élő barátaival levelezési sakkot szeretett volna játszani, ezért a saját tervezésű sakkfigurák alapján gumibélyegzőt készített, mellyel hadállást tudott bemutatni.

Levelében fennmaradt egy ilyen diagram.

„Mellékelten küldöm egy hadállásomat egy itteni erős sakkozó ellen játszott partimból. A játszmat elvesztettem ugyan, de néhány húzásom bizonyítéka lehet a haladásnak, melyet itt a sakk terén tettem (és annak az öröme is, hogy mit jelent komolyan játszani a sakkot). (Sötét utolsó lépése ...h6 volt.)” – Világos M. D.

1. ♖xf7 ♔xf7; 2. ♚h5 ♞de7; 3. ♞e2! ♞f5; 4. ♖xf4? ♚g5!;
5. ♚xg5 ♜hxg5; 6. ♖xg6 ♞xd4; 7. ♔xg5...

A kiállított sakkjátékos

New York-ban a *Nagy Üveg* várja, ő azonban csak apró változtatásokat tesz a félig – vagy valameddig – elkészült alkotáson. Nyilvánvaló, hogy elképzeléseit nem tudja végrehajtani, megfeneklett az alkotásban. (A művet 1923-ban „definitíven befejezetlen”-nek nyilvánítja majd, s alkotásának az 1915–1923-as időszakot jelöli meg.)

Csak csekély művészi tevékenységet folytat, annál inkább elfoglalja idejét a sakkozás.

(Rövid párizsi kiruccanása során, 1919-ben azonban „világra szóló” alkotással lepi meg közönségét: kackiás bajuszt és szakállkát rajzol *Leonardo da Vinci* Mona Lisájának arcára, a kép alá pedig az *L.H.O.O.Q* betűket illeszti. Az így készített „rectificált” ready-made pimaszul és szentségtörően utal *Leonardo* homoerotikus vonzalmára. A New York-i dadaista *Duchamp* talán ezzel a gesztusával óhajt ismét „bemutatkozni” hazájában?)

1920-ban sógorához, *Jean Crotti*hoz intézett levelében számol be a sakkozás élénkítése érdekében elképzelt újításáról. *Színes* sakkfigurákat tervez. Így ír: „A királynő a bástya és a futó kombinációja, a király azonos azzal a figurával, amit Dél-Amerikában készítettem. A figurák a következő színűek lesznek: a fehér királynő világoszöld, a sötét királynő sötétzöld, a bástyák kék színűek (világos és sötét), a futók sárgák (világos és sötét), fehér király és fekete király, fehér és fekete parasztok. Jegyezd meg, hogy a királynő színe a futó és a bástya színének kombinációja – éppen úgy, mint a mozgásuk.”

Duchamp az ötletét üzleti vállalkozás formájában óhajtja kivitelezni, a készletet *Marshall set* néven dobná piacra. Ehhez megszerzi *Frank J. Marshall* beleegyezését is, az ötlet azonban pusztán ötlet marad, mert anyagi támogatás híján nem tudja megvalósítani.

New York-ban egyre komolyabban foglalkozik a gondolattal, hogy életét a sakkozásnak szenteli. Egyre erősebben játszik. Sikernek számít, hogy a kilencéves *Samuel Reshevsky* ellen szimultánban azon kevesek egyike, akiket a csodagyerek *nem* győz le (döntetlenre végződő játszmájuk spanyol megnyitású volt, a lépések nem maradtak fenn). *Duchamp* 1921-ben és 1922-ben a *Marshall*

Chess Club játékos, s az 1922-es New York csapatbajnokságban tagja a klub New York városi ligájában győztes csapatának.

Az 1922-es Metropolitan Liga mérkőzései februártól áprilisig tartottak. A Marshall Club csapatának jól ment a játék: tizenkét fordulóban két döntetlen (az első fordulóban, a Brooklyn Chess Club és az utolsóban a Swedish Chess Club ellen), kilenc győzelem volt a mérlegük. A csapat összeállítása: *Marshall, Hodges, Soldatenkov, Jaffe, Duchamp, Hago, Smirka, Forsberg*. *Duchamp* mérlege hat játszmából négy győzelem és két vereség.

A Marshall Chess Club 1922 október 7-től november 16-ig tartó egyéni viadalán az egylet öt vezető játékosa csapott össze. A kétfordulós torna cselverseny volt, minden játszma első lépéseiben a dán csel meghúzását tették kötelezővé. A versenyt a papírfornának megfelelően a klub elnöke, *Marshall* nyerte, nagy fölényrel: nyolc játszmából hetet megnyert, s csak fél pontot adott le. A döntetlent ellene a klub nagy reménysége, a második helyen végző fiatal *Santasiere* érte el. A második helyen holtversenyest társa *Marcel Duchamp* lett, aki *Marshall* ellen mind a két játszmáját elvesztette, *Santasiere*-rel azonban 1:1-re végzett, s *Bigelow* ellen 1 1/2 : 1/2 arányban győzött, *Hagót* mindkét játszmában legyőzte. *Santasiere* és *Duchamp* 4 1/2 : 4 1/2 pontot szereztek. (Negyedik *Bigelow*, ötödik *Hago* lett.)

1922 novemberében *Duchamp*nak lehetősége nyílik a sakkozás világbajnoka, *José Raoul Capablanca* elleni szimultánban részt venni. *Duchamp* évek óta példaképének tekinti a világbajnok kubai sakkozót, játszmáit, stílusát buzgón tanulmányozza. Jó eredményt óhajt elérni ellene: csalódik, mert a világbajnok, résztvevő társaival együtt őt is legyőzi (24 ellenfél, *Capablanca* nyert 20, döntetlent játszott 4 ellenféllel).

Duchamp, sakkjátékának erősödésével, feljogosítva érzi magát arra, hogy kijelentse ismerőseinek: szakít a művészi pályával, ezután sakkozó lesz. „Kiállítom magam, mint sakkjátékost” – nyilatkozza, s e nyilatkozat időpontját, az 1923-as évet tekintve a *performance* talán legkorábbi változatát villantja fel. (Már 1921-ben így írt *Picabiának*: „Ambícióm, hogy hivatásos sakkjátékos legyek!”)

Ekkoriban nyugtalan, mozgalmos életet él: üzenet alapít örökségének maradékából, s el is veszi minden tőkéjét. Azután identitást akar változtatni: először zsidó név felvételén gondolkodik, azután ezt elvetve személyiségének mását női alterego formájában teremti meg. A „hölgyet” *Rose* (kissé később *Rose*) *Sélavy*-nak nevezi (el), s hamarosan művészi gesztusokat tesz, illetve alkotásokat is készít ezen az álnéven.

A kis nemzetekkel kezdi

Marcel Duchamp 1923 februárjában az USA-ból kénytelen Európába távozni, ekkor már egyre szilárdabban körvonalazza jövőjét. Hivatásos sakkjátékos óhajt lenni (ez a fogalom akkoriban mást jelentett, mint napjainkban: Duchamp számára leginkább azt, hogy mást sem fog csinálni ezután, mint sakkozni). Megnyeri hazája sakkbajnokságát, s talán még a világsőség felé is elindul... És 1923 februárjában, Európába visszatérve néhány hónapot Belgiumban tölt. Ott sakkversenyeken vesz részt – ambíciói szinte határtalanok. („A kis nemzetekkel kezdem” – nyilatkozza belgiumi sakkozásáról.)

Június 3. és július 15. között zajlik Brüsszelben Belgium sakk klubjainak bajnoksága. Hét csapat szerepel benne, köztük három brüsszeli egyletet képvisel. Duchamp a *Le Cygne* második tábláján játszik, *Lancel* mögött. Négy győzelemmel és két döntetlennel saját csapatának legeredményesebb tagja, az egész versenyen *Perlmutter*rel együtt ő a legjobb pontszerző.

Két játszmányát ismerjük a korabeli belga napilapok tudósításai-
ból:

DUCHAMP – DEVRESEE

Brüsszel, 1923.

Vezércsel

1. ♖d4 ♗f6; 2. ♘f3 ♙d5; 3. ♗c4 ♙e6; 4. ♘c3 ♙e7; 5. ♙g5 ♗bd7;
6. ♖e3 0-0; 7. ♚c1 ♙c6; 8. ♗c2 ♙a6; 9. ♖a4 ♙h6; 10. ♖h4 ♚e8;
11. ♙d3 ♙dxc4; 12. ♙xc4 ♗d5; 13. ♙xe7 ♗xe7; 14. ♖e4 ♗xc3;
15. ♖bxc3 ♙c5; 16. 0-0 ♙cxd4; 17. ♖cxd4 ♗f8; 18. ♗b3 ♗g6;
19. ♖g3 ♙d7; 20. ♖h5 ♗f8; 21. ♗xb7 ♚eb8; 22. ♗c7 ♚b4;
23. ♘e5 ♚c8; 24. ♗a7 ♗d6; 25. ♘d7 ♗xd7; 26. ♗xd7 ♗xd7;
27. ♙xa6 ♚xc1; 28. ♚xc1 ♚xa4; 29. ♙b5 ♚xd4; 30. ♚c8 ♗f8

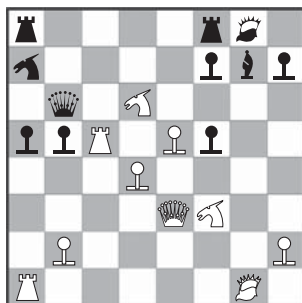
Döntetlen.

DUCHAMP – VERSCHUEREN

Brüsszel, 1923.

Vezérgyalog megnyitás

1. ♖d4 ♗g6; 2. ♖c4 ♘g7; 3. ♘c3 ♗e6; 4. ♖e4 ♗e7; 5. ♖f4 ♗c6;
6. ♘f3 ♗d5; 7. ♖e5 ♗f5; 8. ♘d3 ♗dxc4; 9. ♘xc4 0-0; 10. 0-0 ♗a5;
11. ♖a4 ♗a6; 12. ♖g4 ♗e7; 13. ♘e3 ♗c7; 14. ♗d2 ♘d7; 15. ♘e4 ♗b5;
16. ♖axb5 ♗cxb5; 17. ♘d3 ♗cd5; 18. ♗fc1 ♗b6; 19. ♗c5 ♗c6;
20. ♘d6 ♗a7; 21. ♖f5 ♗xe3; 22. ♗xe3 ♗exf5; 23. ♖gxf5 ♘xf5;
24. ♘xf5 ♗gxf5; 25. ♘h4...

... ♗d8; 26. ♘hxf5 ♗h6; 27. ♗xg7 ♗xg7; 28. ♘xf5+ ♗g6; 29. ♗xh6+ ♗xf5; 30. ♗f1 és sötét feladta.

Duchamp nyert.

1923 októberében, majd 1924 májusában erős belgiumi egyéni versenyekben méretetik meg *Duchamp* sakkozói ereje. E versenyeken derekasan helytáll. Az 1923-as őszi tornán bronzérmes, az 1924-esen negyedik helyet szerez. S ha ez gyengébb eredmény, mint amit remélt, mégis, a tűzkeresztségen átesve visszatér hazájába, hogy ott is bizonyítsa sakk tudását.

Le Cygne klub versenye, Brüsszel, 1923. I. *Lancel* 20, II. *Duchamp* 19 1/2, III. *A. Arnstein* 13 1/2 pont. Keveset tudunk erről a tornáról, mely házi verseny lehetett, az erőssorrend megállapítására.

La Nation Belge versenye

Brüsszel, 1923 október 20–31.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	pont
1. <i>Koltanovskĳi</i>	–	1	1	1/2	1	1	1/2	1	1	1	1	9
2. <i>Sapira</i>	0	–	1	1	1	0	1	1	1	1	1	8
3. <i>Duchamp</i>	0	0	–	1	1	1	1/2	1	1	1	1	7 1/2
4. <i>Lancel</i>	1/2	0	0	–	1/2	1/2	1/2	1	1	1	1	6
5. <i>De Villegas</i>	0	0	0	1/2	–	1/2	1	1	1	1	1/2	5 1/2
6. <i>Colle</i>	0	1	0	1/2	1/2	–	1/2	1/2	1	0	1	5
7. <i>Lenglez</i>	1/2	0	1/2	1/2	0	1/2	–	0	1	1	1	5
8. <i>Varlin</i>	0	0	0	0	0	1/2	1	–	0	1	1	3 1/2
9. <i>Arnstein</i>	0	0	0	0	0	0	0	1	–	1	1/2	2 1/2
10. <i>Van Beneden</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	–	1	2
11. <i>Leroy</i>	0	0	0	1/2	0	0	0	0	1/2	0	–	1

Az első fordulóban *Duchamp* legyőzte *Colle*-t, ezzel az első helyek egyikének esélyesévé vált.

Edgard Colle (1897–1932) Belgium többszörös bajnoka lett, sakkpályafutása meredeken ívelt felfelé. 1926-ban Scarboroughban holtversenyben I–III. *Maróczy* és *Rubinstein* társaságában, Meranóban 1926-ban aranyérmert szerez, Hastingsban 1928–29-ben *Takács* és *Marshall* társaságában I–III. Nevét megnyitási rendszere is örzi.

Duchamp a második fordulóban *Lenglez* ellen döntetlenre játszott, a harmadikban vereséget szenvedett a jó formában lévő, a versenyen aranyérmert szerző *Koltanovskĳi* ellen. Ezután *Duchamp* hármas nyerőszeriával az élmezőnybe küzdötte fel magát, s egy újabb vereséget követően három győzelemmel a bronzérmert szerezte meg.

DUCHAMP – COLLE

Brüsszel, 1923.

Vezérgyalog-megnyitás

1. ♖d4 ♜f6; 2. ♖c4 ♜d6; 3. ♙f4 ♙f5

(3. – ♜c6 történt egy *Ljubojevics–Piket*, Monaco, 1994. partiban.)

4. ♚b3 ♚c8

Irodalomjegyzék

- Averbah, Jurij*: Sahmatiszt po imenyi Djusan – Sahmatnoe Obozrenyije No 6, 2002., p. 54–55.
- Babarczy Eszter*: A végzetetlen vég – BUKSZ 1995 TÉL p. 416–427.
- Beke László*: Késői? megjegyzések egy új mediális gondolkodás érdekében – In: Médium/Elmélet, Balassi Kiadó, Budapest, 1977., p. 83.
- Beauvoir, Simone de*: Amerikai útinapló – Fordította: Nagy Péter, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- Benkő, Paul*: Duchamp Solved?! – Chess Life, 2005., p. 48–49.
- Bottlik Iván & Görgényi Frigyes*: Marcel Duchamp. Founder of DADA movement and chess master. – Chess Mail, 1999., 2–9.
- Cabanne, Pierre*: Az eltűnt idő mérnöke – Fordította: Tészsabó Júlia, Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1991.
- Chalupetzky, Jindrich*: A művész sorsa. Duchamp meditációk – Ford.: Beke Márton, Balassi Kiadó, Budapest, 2002.
- Duchamp, Marcel & Halberstadt, Vitalij*: L'Opposition et les cases conjuguées sont réconciliées – L'Echiquier ed., Bruxelles–Paris, 1932.
- Duchamp Passim*: A Marcel Duchamp Anthology – Craftsman House, 1994. (Raymond Keene cikkével)
- Ébersz, Kornél*: Königsbewegungen in Bauerenspiele – Magyar Sakkvilág, Kecskemét, 1931., 16: p. 49–55., p. 84–86., p. 106–115., p. 261–265.
- Fiala, Vlastimil*: The Chess Biography of Marcel Duchamp (1887–1968) – Publishing House Moravian Chess, 2004.
- Földeák Árpád*: 12 sakkolimpia – Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Gough-Cooper, Jennifer & Caumont, Jacques*: Ephemerides on and about Marcel Duchamp and Rose Sélavy (1887–1968) – Bompiani, Milano, 1993.
- Görgényi Frigyes*: Duchamp Budapesten – Enigma, 2004., 16., p. 155–160.
- Jean, Marcel & Mezei, Árpád*: Histoire de la peinture surréaliste – Paris, 1959.

- Kaszparov, Garri*: Nagy elődeim I. Steinitztől Aljechinig – Fordította: Szalay Tibor, Deutsch Istvánné, Erdész Mária, ChessPress Bt., Szeged, 2005.
- Kertész Imre*: Gályanapló. Lapok egy író jegyzetfüzetéből – 2000, Budapest, 1989., p. 61–68.
- Kuenzli R. E. & Naumann, F.*: Marcel Duchamp Artist of the Century – The MIT Press, Cambridge, Mass.
- Lebel, Robert*: Marcel Duchamp – Editions Trianon, Paris, Londres, New York, 1959.
- Lilienthal Andor*: Életem a sakk – Sport, Budapest, 1985.
- Lombardy, William*: International Grand Prix of Monaco 1967 – Chess Life, 1967., p. 144–147.
- Partouche, Marc*: Une vie d'artiste Marcel Duchamp – Images en manoeuvres edition, Paris, 1992.
- Páros György*: Csodák a sakktáblán – Magyar Sakkvilág, Kecskemét, 1940.
- Perneczky Géza*: Kapituláció a szabadság előtt – Jelenkor, Pécs, 1995.
- Ree, Hans*: The Human Comedy of Chess – Russel Enterprises, 1999.
- Roth, Moira*: Marcel Duchamp in America – In: Difference/Indifference-Musings on Postmodernism, Marcel Duchamp and John Cage – G+B Arts, Amsterdam, 1998.
- Rumney, Ralph*: Marcel Duchamp as a Chess Player and One and Two Related Matters – Interview with Francois Le Lionnais – Studio International, London, 1975., p. 23–25.
- Shahade, Jennifer*: Duchamp's Delight – Chess Life, 2002, p. 631–633.
- Soultanbeieff, Viktor*: Das Schachfestival von Monaco – Schach-Echo, 1967., 25. p. 140–141.
- Strouhal, Ernst*: Duchamps Spiel – Sonderzahl, Wien, 1994.
- Tandori Dezső*: Mindenki Palackszárító Sziget. Duchamp Duchamp után I. (Talán „I.”) – Balkon, 2004.
- Tartakower, Savielly G.*: Vom Pariser Schachleben – Wiener Schach-Zeitung, 1932., p. 173–175.
- dr. Vajda Árpád*: A II. nizzai nemzetközi sakkverseny – Magyar Sakkvilág, Budapest, 1931., 16.
- Zweig, Stephan*: Sakknovella – Ford.: Fónagy Iván, Európa Kiadó, Budapest, 1959.

Folyóiratok: amerikai, angol, belga, francia, magyar és német szaklapok a korszakból.

Játszmakereső

A-05	Tartakower–Duchamp, 1929	60
A-13	Duchamp–Marin y Llovet, 1924	33
A-15	Duchamp–Rožic, 1924	35
A-18	Opocensky–Duchamp, 1933	108
A-20	Duchamp–Wreford Brown, 1924	34
A-47	Maas–Duchamp, 1930	63
A-53	Duchamp–Colle, 1923	23
A-84	Duchamp–Araiza, 1930	63
A-90	Duchamp–Polikier, 1932	100
B-02	Rueb–Duchamp, 1924	31
B-02	Smith S. F.–Duchamp, 1924	35
B-03	Kleczinsky–Duchamp, 1924	32
B-03	Koltanovsky–Duchamp, 1929	58
B-13	O'Hanlon–Duchamp, 1930	65
B-13	Weenink–Duchamp, 1928	56
B-20	Würzburger és Rosen–Duchamp és Kahn, 1932	77
B-34	Michel–Duchamp, 1924	38
B-40	Amsterdam–Duchamp, 1961	157
B-60	Aljechin–Duchamp, Berman és Biscay, 1935	120
B-60	Schaum–Duchamp, levelezési játszma	118
B-73	Weiss–Duchamp, levelezési játszma	116
B-74	Buraas–Duchamp, levelezési játszma	104
B-74	Boas–Duchamp, levelezési játszma	122
B-74	dr. Vajda–Duchamp, 1931	77
B-74	Zimmermann–Duchamp, levelezési játszma	123
C-39	Bylland és Duchamp–Hamilton és Philips, 1951	142
D-12	Duchamp–Renaud, 1928	53
D-13	Duchamp–Menchik, 1929	61

D-30	Coria–Duchamp, 1924	33
D-37	Duchamp–Smith E. H., 1928	52
D-34	Arnstein–Duchamp, 1923	25
D-34	Lancel–Duchamp, 1923	26
D-34	Lancel–Duchamp, 1924	26
D-45	Gibaud–Duchamp, 1932	98
D-48	Duchamp–Chéron, 1927	49
D-48	Duchamp–Silbert, 1925	44
D-52	Duchamp–Casier, 1924	39
D-53	Duchamp–Bertrand, 1925	44
D-53	Duchamp–Reilly, 1930	66
D-53	Duchamp–Silbert, 1932	100
D-55	Marshall–Duchamp, 1930	73
D-64	Duchamp–Devresee, 1923	21
E-19	Herzog–Duchamp, levelezési játszma	114
E-20	Duchamp–Znosko Borovsky, 1930	69
E-20	Duchamp–Znosko Borovsky, 1931	76
E-20	Duchamp–Kahn, 1932	95
E-20	Duchamp–Takács, levelezési játszma	83
E-21	Addicks–Duchamp, 1931	80
E-21	Znosko Borovsky–Duchamp, 1932	94
E-22	Duchamp–Feigin, 1933	106
E-34	De Marolles–Duchamp, 1932	101
E-43	Duchamp–Rejfir, 1930	74
E-43	Duchamp–Noteboom, 1931	76
E-44	Rüster–Duchamp, levelezési játszma	117
E-46	Duchamp–Folkmann, levelezési játszma	112
E-46	Duchamp–Seibold, levelezési játszma	119
E-51	Duchamp–Hanauer, 1952	143
E-70	Duchamp–Verschueren, 1923	22

DUCHAMP

Duchamp két művészet múzsája pártfogoltja. Képzőművész és sakkozó. Az európai kultúra történetében legfeljebb a nagy Philidorhoz hasonlítható.

A huszadik század képzőművészetének legmagasabb csúcsait hódította meg. Felnézni rá csak hátrálépvé, felszegett fejjel lehet. A sakkolásban is jelentős eredményeket ért el: francia mester, nemzetközi levelezési mester, olimpikon, végjátéktanulmány könyv szerzője.

Magam kisdíák koromban sakkoztam eredményesen, de a sakkirodalom követése és művelése a mai napig elkísért. Duchampról életrajzketetet írtam, a sakkozó művészlől pedig több közleményem szól.

A sakkon keresztül is közelíthetünk Duchamp gondolkodásához. Különleges élményt jelent játszmáit újra meg újra lejátszani, mint zeneművet a partitúrából. Kívánok ehhez jó szórakozást!

Görgényi Frigyes

ISBN 963 9214 93 0

9 789639 214934